

SABADELL
DESAPAREGUT

JOAN MONISTROL PONS / AHS

David González Ruiz

SABADELL DESAPAREGUT

 efadós®

SABADELL DESAPAREGUT

Col·lecció Catalunya Desapareguda

Primera edició: febrer del 2022

Segona impressió: novembre del 2023

© dels textos: David González Ruiz

© del pròleg: Plàcid Garcia-Planas Marcet

© de les fotografies: diversos autors

© de l'edició: Editorial Efadós

© de la col·lecció Catalunya Desapareguda: Editorial Efadós

EDITORIAL EFADÓS

Carrer d'Edison, 3 - Nau A
Polígon industrial les Torreneres
08754 El Papiol (Baix Llobregat)
Telèfon 93 673 12 12
efados@efados.cat
www.efados.cat

Idea original, disseny i fotocomposició:

Editorial Efadós

Amb el suport de:

Assessorament lingüístic:

M. Neus Doncel Saumell

Fotografia de la portada:

L. Roisin (Ed.) / AHS

Agraïments:

Jaume Barberà Canudas, Jaume Busoms Julià, Anna Mari Casablanques Morral, Joan Comasòlivas Font, Miquel Crusafont Sabater, Francesc Esteve Soley, Esteve Deu Baigual, Lluís Fernández López, Francesc Fontdevila Chabarria, Plàcid Garcia-Planas Marcet, Marcel·lí Garriga Codina, Aleix González Campaña, Rosa Julià, Antonio Onetti Vera, Pere Ribalta Puig, Jaume Tarrés Pujol, Jordi Torruella Llopart, AFUES, Arxiu dels Ferrocarrils Catalans, AHS, ANC, Club Natació Sabadell i Arxiu Renom-Llonch.

Dedicatòria:

"A l'Arlet, l'Arnau i l'Eloi que són part del present i del futur de Sabadell"

Acrònims:

AFUES (Arxiu fotogràfic Unió Excursionista Sabadell)
AHS (Arxiu Històric de Sabadell)
ANC (Arxiu Nacional de Catalunya)

ISBN 978-84-19239-14-3

DL B-4356-2022

Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) - www.cedro.org

Índex

Pàg. 6

PRÒLEG

Memòria del «Far West»

Pàg. 8

INTRODUCCIÓ

Per una memòria gràfica compartida

Pàg. 12

EL NUCLI URBÀ

La ciutat fàbrica

Pàg. 104

ELS BARRIS

La vida més enllà del centre

Pàg. 160

EL RODAL

Natura, cultura i lleure

Pàg. 184

ÍNDEX ALFABÈTIC

Pròleg

MEMÒRIA DEL 'FAR WEST'

Plàcid Garcia-Planas Marcet, periodista

Per a què serveix observar el Sabadell desaparegut?

No entendrem aquest llibre sense recordar que vam créixer a la velocitat d'un cavall desbocat. Que, quan la Revolució Francesa va tallar el cap al seu rei, a Catalunya hi havia 55 viles i ciutats amb més habitants que Sabadell. I que, quan la Revolució Russa va afusellar la seva família imperial, només Barcelona tenia més ciutadans que Sabadell. La nostra Revolució és la Industrial.

Sabadell, amb tanta pressa, tenia alguna cosa del salvatge «Far West». No ho dic jo. Ho deien ells, això dels indis i vaquers. Ho deia l'Ajuntament en un document

oficial del 1873 en què comparava el creixement de Sabadell amb «esas poblaciones de los Estados Unidos edificadas sobre el suelo virgen, arrancado por la civilización moderna al dominio de los indios».

Esgotada la conquesta tèxtil, per a què serveixen avui les imatges de fàbriques que hem desteixit fins a l'últim fil? No pas per contemplar el que ja no som, sinó per escoltar el que ells ens deien que eren: l'única fotografia d'aquest llibre manipulada (pàgina 54) ho va ser per deixar clar, ben clar, que de les xemeneies en sortia fum, molt de fum. Amb carbonet –el Photoshop de l'època– ens deien que ells eren aquell fum i que n'estaven cofois.

Per a què serveix observar una ciutat que ja no existeix? Per veure que, entre tanta febre de construcció,

només trobem una reconstrucció: la de l'església de Sant Fèlix (pàgina 17) després de ser ensorrada a la Setmana Tràgica. Per veure que, entre tanta i tanta tensió social, només trobem un sol forat de canó (pàgina 101), disparat per la repressió contra la revolta pel mal repartiment dels grans beneficis que ens va donar la Primera Guerra Mundial.

Per a què serveix girar els fulls d'aquest llibre? Per recordar (pàgina 27) una casa medieval amb finestra gòtica que hem vist enderrocar en plena democràcia.

Per a què serveix veure el Sabadell mort i evaporat? Per constatar que l'únic tram de Sabadell quasi intacte és el cementiri.

Per a què serveix aquest llibre? Ara que ja no som indis ni vaquers, per reflexionar sobre què en fem de nosaltres mateixos.

J. BOIXADERA / ARXIU RENOM-LLONGH

Introducció

PER UNA MEMÒRIA GRÀFICA COMPARTIDA

David González Ruiz, arxiver i historiadore

Des del seu naixement, el 1836, la fotografia ha format part de la vida de les persones, però és a partir dels anys vint del segle passat quan es democratitza i es fa accessible als grups socials més modestos i, sobretot, al jovent. Actualment, la tenim tan incorporada a la nostra vida social que no ens adonem del seu poder i de com ha transformat la nostra visió del món. El fotògraf, amb la seva càmera, ha solemnitzat els processos d'expansió urbanística, la vida quotidiana o el corpus festiu consolidant els valors modernitzadors de la societat burgesa.

Cal tenir present que la presumpta objectivitat de la fotografia és fictícia. La mirada a través de l'ull de la càmera admet totes les deformitats possibles, condicionades per la manera d'entendre la realitat de l'autor i, de vegades, per les exigències dels seus patrocinadors.

Sabadell desaparegut vol ser una obra de divulgació de la història local, un recull gràfic que plasmï la idiosincràsia dels habitants d'una ciutat amb un marcat perfil propi. Després d'un buidatge exhaustiu, la selecció d'imatges, que és subjectiva com la mateixa fotografia des del seu naixement, ens transporta a un viatge en el temps per entendre millor el passat. Paral·lelament, els textos del peu faciliten la comprensió i alhora valoren

FRANCESC CASANAS RIERA / AHS

PLAÇA DEL DOCTOR ROBERT

A la pàgina anterior, ballada de sardanes a la plaça de Sant Roc durant la Festa Major del 1929. Les festes en honor del patró, sant Fèlix, celebren l'agost d'aquell any van incloure audicions de sardanes en diversos punts de la ciutat a càrrec dels músics de la cobla Antiga Principal de la Bisbal.

CASTELL DE CAN FEU

El camí principal que portava a l'entrada sud del castell entre el 1934 i el 1935. Actualment és l'espai entre el passeig del Comerç i el ferrocarril. El castell té els seus orígens en una juguesca entre tres terratinents catalans per veure qui restauraria millor una de les seves finques amb aires medievals.

MIQUEL CASAS TRULLÀS / AHS

les escenes que hi podem veure. Val a dir que Sabadell sempre ha tingut interès per registrar el seu passat gràfic a través del camp editorial. Als emblemàtics volums de *Sabadell tal com era* als anys vuitanta s'hi afegiren les publicacions a la segona pàgina del *Diari de Sabadell*, els llibres del fotògraf i col·leccionista Antoni Grau, els catàlegs dels museus municipals dedicats als fotògrafs locals, els calendaris de la UES o, més recentment, l'obra de *L'Abans*, també de l'editorial Efadós. La sortida al mercat de *Sabadell desaparegut* pretén posar un nou gra de sorra per continuar recuperant la rica memòria gràfica de la ciutat.

Aquest llibre també vol ser un reconeixement als nostres fotògrafs locals, molts dels quals hi surten representats amb alguna obra. Sense la seva mirada personal i la sensibilitat que han mostrat, ells o els hereus, per conservar aquest patrimoni, no podríem estar escrivint

aquestes línies. Com a historiador, però també com a arxiver, només em queda expressar-los la meua gratitud.

Finalment, vull fer una reflexió sobre el patrimoni fotogràfic local. A Sabadell tenim la sort de l'aposta decidida que l'Arxiu Històric ha fet per conservar els seus fons i col·leccions de fotografia, però no podem oblidar el paper indispensable que també fan altres institucions privades, el col·leccionisme particular i moltes famílies que guarden curosament un bocí de la nostra memòria col·lectiva. Concretament, vull agrair a la Secció d'Història de la Unió Excursionista de Sabadell i al Club Natació Sabadell les facilitats donades, i animar-los a continuar treballant per conservar el seu arxiu. També cal fer esment dels cartòfils locals i els col·leccionistes en general de tot el que té a veure amb Sabadell, amb un record especial per a Esteve Renom Pulit, que amb la seva tenacitat han preservat fotografies d'un gran valor.

EL NUCLI URBÀ

La ciutat fàbrica

El centre de Sabadell ha patit una important transformació física, demogràfica i econòmica els darrers 150 anys. L'antic poble es va transformar en una ciutat fàbrica seguint el model de les poblacions angleses i franceses. A poc a poc, el món menestral i pagès va deixar pas a una societat basada en els valors de la burgesia industrial. A partir del segle XIX, els vapors, els tallers auxiliars, els rengles de cases angleses o les finques dels fabricants configuraren el nou paisatge urbà. El soroll de les màquines i l'olor de les matèries impregnaven molts moments de la vida quotidiana. És per això que la indústria tèxtil, en especial la llanera, es va convertir en l'orgull de Sabadell i en un tret identitari per a molts dels seus habitants. El progrés va portar noves idees i una fascinació per avenços tecnològics com la fotografia o el cinema, gràcies als quals es pot recuperar i configurar la memòria gràfica d'aquesta transformació urbanística, dels batecs culturals, i fer una cartografia social que abordi temes tan interessants com l'evolució en la pràctica del lleure, els conflictes socials o l'empremta de les dictadures.

AUTORIA DESCONEGUDA / AHS

PLAÇA DEL DOCTOR ROBERT

En aquesta pàgina, la plaça del Doctor Robert durant la primera urbanització el 1903. Quan l'antic col·legi dels Escolapis es va convertir en l'Ajuntament, s'enjardinà l'espai de davant amb palmeres i flors. Per aquest motiu, popularment es coneixia com «els Jardinet».

'ELS PADRES' I L'HORTA DE CAN DURAN

Al costat, panoràmica del centre de la ciutat des del campanar de l'església de Sant Feliu abans del 1923. En primer terme, la plaça del Doctor Robert amb palmeres, l'església de l'Immaculat Cor de Maria (coneguda com «els Padres») i la Rambla. Al fons es veuen els terrenys coneguts com l'«horta de can Duran».

FRANCESC CASAÑAS RIERA / AHS

